

Σάκης Σερέφας

Οδοιπορικό
Θεσσαλονίκης

ΠΕΡΠΑΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΑΛΛΙΩΣ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Η προπονήτρια οδός Παλαιών Πατρών Γερμανού

Η άνω και η κάτω. Η ανατολική και η δυτική. Η υπόγεια και η υπέργεια. Η λουξ και η ταπεινή. Η υπαρκτή και τούτη εδώ. Η Πι Πι Γερμανού, για αρχαρίους και προχωρημένους, σας υποδέχεται.

Οι κάθετοι δρόμοι της Θεσσαλονίκης είναι διεκπεραιωτικοί: τους διασχίζεις εξ ανάγκης για να βρεθείς στους κυρίαρχους οριζόντιους. Οι Βενιζέλου, Ίωνος Δραγούμη, Συγγρού, Γρηγορίου Παλαμά, Αγίας Σοφίας, είναι περάσματα που οδηγούν στο υπερπέραν άστου της Αγίου Δημητρίου, της Εγνατίας, της Τσιμισκή, της παραλιακής. Δεν είναι καθόλου τυχαίο, μα ούτε κι εύκολα ερμηνεύσιμο, που στις καθέτους δεν εδράζεται σήμερα ούτε ένας αξιοθέατος κινηματογράφος, αξιώνυμο ρεστοράν, αξημέρωτο μπαρ, αξιόπιστο γυροπιτάδικο, αξιανάγνωστο βιβλιοπωλείο ή αξιομακάριστο γραφείο κηδειών, δηλαδή χώροι που απαιτούν όχι τη στιγμιαία στάση και συναλλαγή του αναγκαμένου πελάτη μα την εύκρατη παραμονή του μέχρι το σώμα και το πνεύμα να κορεσθούν από παραμυθία και λησμοσύνη. Έτσι δεν είναι;

Με τον θεσμό των πεζοδρόμων, κάποιες από τις καθέτους αναθάρρησαν. Η Ικτίνου, η Δημητρίου Γούναρη, η Αριστοτέλους, η Αγίας Σοφίας, πήραν λίγο τ' απάνω τους, μα τα γράδα τους παραείναι μπόσικα και αχαμνά μπροστά στη διπλοβρασιά της Π. Π. Γερμανού, η οποία διαθέτει το στρατηγικό πλεονέκτημα του παρελθόντος της. Να βάλω τώρα μπρος τη συμπυκνωμένη ανάμνηση;

Τον περασμένο αιώνα, στα παλιά τα χρόνια της δεκαετίας του '70, αυτά που οι ιστορικοί αποκαλούν ως «σεβεντίνοια», το πέραςμα ενός νεανία από την άνηβο στην έφηβο κλίμακα του γήινου βίου σηματοδοτούνταν από τρία μυπτικά στάδια: 1/την τάση του προς αυτοχειρία 2/την παρακολούθηση κινηματογραφικής ταινίας άνευ της γονεϊκής χωροστασίας 3/τη διάσχιση της Π.Π. Γερμανού άνευ της διδασκάλου αιδούς, δηλαδή ξεδιάντροπα. Σε χρονικά και μονωδίες που φυλάσσονται στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη, αναφέρονται αταύτιστα τοπωνύμια όπως *Ελυζέ*, *Φιγκαρό*, *Τάφος*, *Κρύπτον*, πλάι σε γερούνδια που φανερώνουν ενέργειες και στάσεις της υπάρξεως σημαντικές: το μπιλιαρδίζειν, το ροκεύειν, το ντισκεύειν, το γκομενίζειν. Δηλαδή: το ανθρωπεύειν. Όλα αυτά συνέβαιναν στην κάτω μεριά του δρόμου, την υποκειμένην τής Παύλου Μελά οδού, ενώ η απάνω μεριά ανήκε από τότε στα βενζινάδικα, τα μανάβικα, τους ευκτήριους οίκους και τα πρακτορεία ταξιδίων. Το παράγγελμα *Ραντεβού στην Πι Πι* δεν εννοούσε ποτέ τη σταλία στο πεζοδρόμιο της Παναγούδας ή του κινηματογράφου Θυμέλη, εκτός κι αν παραήσουνα ζαβό, οπότε είχες πολύ δρόμο ακόμη να διαβείς. Για να φτάσεις πού; Μα, εκεί όπου κατηφόριζε, εξέβαλε, οδηγούσε, υποδείκνυε η μιλημένη οδός: στην Τσιμισκή, βεβαίως, βεβαίως. Αυτό αποτελούσε μίαν ανέκαθεν παράδοση, γι' αυτό και οι παλαιότεροι των παλαιών, ως οξυνούτεροι, είχαν εγκαταστήσει τα φυλάκια *Πε-*

ταλούδα και *Εκάλη* στις δύο αντικρινές γωνιακές πύλες εξόδου τής οδού προς την Τσιμισκή, ώστε η μετάβαση από το σύμπαν τής κάθετης ενδοχώρας προς εκείνο της οριζόντιας χώρας να συμβαίνει με μηχανισμούς προσομοίωσης: *Πιτσιρίκο, κάτσε στη γωνιά σου και κοίτα να μαθαίνεις.*

Πλησιάζουμε προς το επιμύθιο. Να το: Η Π. Π. Γερμανού αποτέλεσε το προπονητήριο κέλυφος, το προγυμναστήριο στάδιο, το αποδυτήριο της εφήβου ψυχής προ της εισόδου στην αρένα τής Τσιμισκή. Το φιφλίζουν οι πηγές, το τραγουδούν οι κάμποι, το παραμιλούν όσοι *κόπηκαν* κι έμειναν για πάντα να κοιτούν παραπονεμένοι εξ αποστάσεως.

■ *Κι ένα εξτραδάκι:*

Γενάρης του 2002. Ο κυρ-Γιάννης κοπανάει στο χείλος από το σαχανάκι το τελευταίο τσόφλι του τελευταίου αυγού. Άντε, ας κόψει και λίγο σουτζούκι. Η τηλεόραση λαλεί κι η τζαμαρία χνωτίζει, εκεί, γωνία Πι Πι με Παύλου Μελά. Αλλαντοζυθοπωλείο. Η Γιάγκου, ο Φράγκος και ο Τόλιος αλληλοκοιτάζονται. Δεν ξέρουν πως είναι η τελευταία μέρα λειτουργίας του μαγαζιού, μα το ψυχανεμίζονται. Είχανε γερούς δασκάλους και βγήκανε τζιμάνια. *Θυμάστε κάποτε εδώ;* ρωτάει ένας τους, κι αιφνίδια σκυθρωπούν και οι τρεις, καθώς αναλογίζονται την πρώτη τους επίσκεψη στο στέκι. Προαισθάνονται πως κάτι έχει λήξει, μέσα τους και γύρω τους. Νιώθουν πως η Πι Πι έχει τελειώσει γι' αυτούς και πως ανήκουν πια εκεί: στην Τσιμισκή των ενηλίκων.

■ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Εκάλη, Πεταλούδα: θρυλικά μεταπολεμικά γαλακτοζαχαροπλαστεία και πολυσύχναστα στέκια της νεολαίας στις δεκαετίες του '50 και του '60. Βρίσκονταν αντικριστά στις εκβολές της Π. Π. Γερμανού με την Τσιμισκή.

Ελυζέ, Φιγκαρό, Κρύπτον: περιώνυμη καφετέρια (η πρώτη), και ντίσκο (οι επόμενες) της δεκαετίας του '70, επί της Π. Π. Γερμανού.

Τάφος: υπόγειο μπιλιαρδάδικο-φροντιστήριο χαρτοπαιξίας της Π. Π. Γερμανού, στα μέσα του '70. Άφησε εποχή. Και αποφοίτους.

Γιάγκου, Φράγκος, Τόλιος: υπαρκτοί γήινοι.

Οι σαλοί του Αγίου Αντωνίου

Έβαζες το κεφάλι σου στο κάγκελο του παραθύρου κι έκανες χάζι βλέποντάς τους να βολοδέρνουν μέσα στη μούρλα τους. Εξ αποστάσεως. Στο άσυλο. Όμως τότε ήταν Μεσαίωνας, παλιά μυαλά... Τα πράγματα βελτιώθηκαν κατά τον δέκατο ένατο αιώνα. Μ' ένα φτηνό εισιτήριο, μπορούσες τις Κυριακές να τους επισκεφθείς από πολύ κοντά. Ο φύλακας, με λίγες καμουτσιές, τους έβαζε να κάνουν μπροστά σου ακροβατικά και πιρουέτες... Φυσικά, έπεφτε το γέλιο της αρκούδας. Σφυρίγματα, γιουχαϊσματα, χαμός. Αργότερα, τη θέση τού φύλακα την πήρε ένας από αυτούς τους ίδιους. Τους φρενοβλαβείς. Τους μανιακούς. Τους σαλεμένους. Ναι, ναι. Το θέαμα των τρελών αποτελούσε μια από τις πιο συνηθισμένες κυριακάτικες διασκεδάσεις των αστών στη Γερμανία, στην Αγγλία, στη Γαλλία. Ο Φουκώ τα λέει αυτά, όχι εγώ.

▮ Αλλαγή κατηγορίας. Στο τέμπλο υπάρχουν μπηγμένοι επτά χαλκάδες. Από αυτούς ξεκινούν αλυσίδες που καταλήγουν σ' ένα κείμενο – συγγνώμη, σ' ένα κορμί. Ημίγυμνο, βασανισμένο, έτοιμο να περιγραφεί. Ακούστε το: μουγκρίζει, ουρλιάζει, μασάει τη σιωπή του. Τι άλλο; Α, ναι. Τριγύρω υπάρχει άφθονη τουρκοκρατία και πυκνή

χριστιανοσύνη. Βρισκόμαστε στον σκληρό πυρήνα του ελληνικού στοιχείου στην πόλη. Τριγύρω, υψηλή συχνότητα ναών. Μα εμάς μας ενδιαφέρει τώρα ένας συγκεκριμένος. Ο προστάτης ο δικός μας. Των τρελών, δηλαδή. Ο Άγιος Αντώνιος.

Απέλπιδες συγγενείς σαλών από την πόλη και την ενδοχώρα κομίζουν τους δικούς στον ναό και αποθέτουν τις ελπίδες τους στον άγιο. Στη συνέχεια, τους παραλαμβάνουν ο παπάς με τον καντη-

λανάφτη. Οι οποίοι φημολογείται ότι τους βράνε γενναία για να γιάνουν. Μην τρομάζετε, δεν πέσατε σε καμιάν οργίλη αντικληρική μπροσοúra, οι τόνοι πρόκειται να είναι πολύ ήπιοι, αφού αυτά –και χειρότερα– συνέβαιναν τότε παντού. Ας προστεθεί, λοιπόν, η γνώση πως ο Αγιαντώνης δεν ήταν ενοριακός ναός. Ανήκε στη Μητρόπολη, η οποία τον νοίκιαζε για ορισμένα χρόνια στον εκάστοτε ευνοούμενο ή πλειοδότη. Ο οποίος θησαύριζε όχι μόνον από τις προσφορές των συγγενών, αλλά και από τα ταπεινά νοσήλια που διέθεταν για τη θεραπεία των ανθρώπων τους.

Παιδάκι του Δημοτικού ο Ν. Σφενδόνης, στην πρώτη δεκαετία του περασμένου αιώνα, μπαίνει μέσα στον ναό μια μέρα, αντικρίζει, θυμάται και αφηγείται: «Πάνω σε μια ψάθα ήταν ένας νέος άνδρας αξύριστος και μισόγυμνος, δεμένος με αλυσίδες που έφθαναν και σκάλωναν σ' ένα χονδρό πάσσαλο πλάι στον τοίχο. Μούγκριζε ο τρελός και προσπαθούσε, άδικα, να στριφογυρίσει το κορμί του. Φύγαμε με στεγνό το λαρύγγι μας από τον φόβο. Ακόμα και σήμερα [1964] βλέπω ολοζώντανο στη μνήμη μου τον πρώτο τρελό που είδα στη ζωή μου».

Οι σαλοί είχαν περασμένο στον λαιμό τους έναν λαιμοδέτη, στον οποίο κατέληγε η αλυσίδα. Αν βρεθείτε στο Βυζαντινό Μουσείο της Αθήνας ή στο Μουσείο Μπενάκη, μπορείτε να περιεργαστείτε μερικούς παρόμοιους οι οποίοι εκτίθενται φερμένοι από τη Μικρά Ασία μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Αν σταθμεύσετε στο Μέτσοβο για κοντοσούβλι (προτιμήστε εκείνο της προβατίνας) μπορείτε να δείτε κάποιους παρόμοιους, μαζί με την αλυσίδα τους, προσδεμένη στον εξωνάρθηκα της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου.

Στα 1917 ιδρύεται το Άσυλο Φρενοβλαβών, στο τέρμα της οδού Αφροδίτης στον Βαρδάρη, ενώ από τον επόμενο χρόνο οι τρό-

φιμοι αρχίζουν να μεταφέρονται στις πρωτόγονες εγκαταστάσεις του Λεμπέτ, στη Σταυρούπολη, που είναι διασκευασμένοι στάβλων των γαλλικών συμμαχικών στρατευμάτων. Όμως ο Άγιος Αντώνιος εξακολουθεί παράλληλα τη λειτουργία του, για πολλά χρόνια. Σε επιστολή της προς τον Δήμαρχο Θεσσαλονίκης στα 1934, μια άμοιρη γυναίκα, κάτοικος στον συνοικισμό της Οσίας Ξένης, εκλιπαρεί:

«Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρω ότι ο σύζυγός μου πάσχων από μακρού χρόνου εκ συφιλίδος συνεπεία ταύτης έπαθεν προϊούσαν γενικήν παράλυσιν και ούτω κατέστη επικίνδυνος εις την συνοικία μας. Διά ταύτα το Προεδρείον του ημετέρου συνοικισμού εμερίμνησε και μετέφερε τούτον εις την εκκλησίαν του Αγ. Αντωνίου όπου ευρίσκεται δέσμιος. Παρακαλούμεν όπως εγκρίνητε την καταβολήν νοσηλείων και εισαχθή εις ψυχιατρείον, καθ' όσον τυγχάνω τελείως άπορος μη δυναμένη να εξοικονομήσω και τον επιούσιον ακόμη των τέκνων».

Κάποτε, οι δαιμονισμένοι μετακόμισαν από τον ναό στο Λεμπέτ, και οι κραυγές εγκατέλειψαν τη γειτονιά. Ο ναός γειτόνεψε με έναν κινηματογράφο, μια μασονική στοά, καθαριστήρια ρούχων, φωτοτυπάδικα και μια πολεοδομία. Διαθέτει ένα από τα πιο εράσμια κηπάρια της πόλης με τρία ελαιόδεντρα, μια δάφνη σωστό δέντρο, έξι περιμετρικά κυπαρίσσια (αυτά, σίγουρα πρόλαβαν και τα είδαν οι σαλοί), καθώς και άφθονα νοικοκυρεμένα άνθη. Κήπος-μπιζουδάκι. Τριγύρω, οι φωταγωγοί και τα πίσω μπαλκόνια των πολυκατοικιών, με τα αρμαθιασμένα σκόρδα, την τάβλα του σιδερώματος, τη μεταλλική ντουλάπα με τ' απορρυπαντικά και τα χειμωνιάτικα παπούτσια. Μέσα του, ο ναός που καταλατρεύω: πεντακάθαρος, συμμαζεμένος, σε μέγεθος νεοϋρκέζικου λοφτ, με τον πλέον παιγνιώδη άμβωνα του πλανήτη (μπορώ να οπτασιαστώ εξαίσιες θεατρικές βραδιές να συμβαίνουν στον εξώστη του),

ξύλινη οροφή σε βαλκάνιες αποχρώσεις, και στο δάπεδο η καθαρότερη μοκέτα στην οποία βάδισα και θα βαδίσω ποτέ μου. Απέξω, οι ήχοι της πόλης σε απόσταση χνώτου: ο σκύλος που γαβγίζει στο μπαλκόνι, ο παλιατζής *ολαταπαλιαγοράζω*, κάτι βραζιλιάνικα από μια τηλεόραση στον δεύτερο απέναντι.

Σκέψεις θολές σαν κρύο πύον πήζουν στο γήινο μυαλό μου: οραματίζομαι μια μικρή καμπίνα στημένη σε μίαν άκρη του προαυλίου, ένας μόνον να χωράει τη φορά, κάτι σαν Μουσειάκι της Τρέλας στην πόλη. Μ' ένα βίντεο να παίζει εντός του, κι έναν εύχρηστο κομπιούτερα για να βρίσκεις όλα τα χρειαζόμενα data. Μα τι μου συμβαίνει;

■ ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Ο δίκλιτος ναός του Αγίου Αντωνίου χρονολογείται στον 18ο αιώνα. Στη βορειοανατολική του γωνία βρίσκεται προσκολλημένο ένα τμήμα ενός τριγωνικού πύργου ο οποίος ανήκε στο ανατολικό τείχος της πόλης. Αυτή η θολωτή κατασκευή του πύργου χρησίμευε ως κελί των φρενοβλαβών. Στο τέμπλο του ναού υπάρχουν ακόμη καρφωμένοι οι επτά χαλκάδες από τους οποίους δένονταν, με αλυσίδα, οι φρενοβλαβείς.

■ ΠΗΓΕΣ

Νικ. Α. Σφενδόνης, «Ένα φρενοκομείο της Θεσσαλονίκης κατά τον δέκατον ένατον αιώνα», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον* 1964, Θεσσαλονίκη 1964, 97-100.

Όλγα Γκράτζιου, «Κρίκοι φρενοβλαβών από τη Μικρά Ασία. Στο περιθώριο της ιστορίας της ιατρικής και της ιστορίας των μουσείων», *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 26 (2005), 389-400.

WC of Salonica

Υπολογίζω πως ένας γήινος κατά τη διάρκεια του βίου του αποβάλλει περίπου πεντέμισι τόνους κοπράνων και σαράντα χιλιάδες λίτρα ούρων. Οι υπολογισμοί αυτοί έγιναν με βάση έναν μέσο όρο 75 χρόνων ζωής και με μεικτή δίαιτα δυτικού τύπου, ενώ οι αποβαλλόμενες ποσότητες είναι φυσικό πως ποικίλλουν ανάλογα με τις διατροφικές διαστροφές, τον σωματότυπο, τον ψυχικό υπόκοσμο και τις αναγνωστικές προτιμήσεις του υποκειμένου.

Επίσης, φρονώ πως η ανθρώπινη φυσιολογία ρέπει περισσότερο προς την έκκριση παρά προς την απορρόφηση. Το σώμα είναι κourντισμένο για να απορρίπτει, να αποβάλλει, να διώχνει, γι' αυτό και έχει τελειοποιήσει τους ανάλογους μηχανισμούς. Αντίθετα, οι μηχανισμοί πρόσληψης παραμένουν ατελείς, δύσχρηστοι, και σχεδόν προαιρετικοί για μια μεγάλη μερίδα ανθρώπων οι οποίοι τελούν σε κατάσταση δυσλειτουργίας. Ο δυστυχής, ο ερωτευμένος, ο εμπνευσμένος, μπορεί να ξεχάσει να φάει, να πιει, ν' ακούσει μουσική, να διαλογιστεί –δηλαδή να εισπνεύσει εντός του τα δεδομένα της πραγματικότητας– μα δεν ξεχνά να ιδρώσει, να αφοδεύσει ή να ξυστεί, δηλαδή να εμπλουτίσει το περιβάλλον με το ενόργανο, ένυλο χνώτο της ύπαρξής του. Η απόρριψη αποτελεί

ζωτικότερης σημασίας λειτουργία για τον άνθρωπο παρά η αυτογνωσία, γι' αυτό και τα εξαρτήματά της λειτουργούν περίφημα. Δείγματος χάριν, ο εγκέφαλος δεν έχει την ικανότητα να αντιλαμβάνεται από ποιο σημείο του λεπτού εντέρου προέρχεται ο πόνος. Έτσι, οι γενικευμένοι πόνοι μιας γαστρεντερίτιδας εντοπίζονται από τον εγκέφαλο μονάχα στο επίπεδο του ομφαλού, θαρρείς και το σώμα αδιαφορεί να τσεκάρει με ακρίβεια τι συμβαίνει στο εσωτερικό του. Το ίδιο συμβαίνει και με τον σεκλετισμένο. Τα βλέπει όλα μαύρα, του φταίνε όλα. Αντίθετα, η διακριτική ικανότητα αντίληψης του εγκεφάλου αυξάνεται όσο προχωρούμε προς τον πρωκτό. Τα αντανακλαστικά της έπειξης προς απόδευση εδράζονται στην άνω μοίρα του ορθού και στην κάτω μοίρα του νωτιαίου μυελού, και στέλνουν με ακρίβεια νανοχιλιοστού το συντεταγμένο μήνυμά τους στον εγκέφαλο, πλην παθολογικών εμπλοκών. Όχι μόνο με ακρίβεια, μα και με σήμανση του υπολειπόμενου, για την απόδευση, χρόνου. Οπότε;

Οπότε μία πόλη πρέπει να διαθέτει σε αφθονία δημόσιες τουαλέτες. Παστρικίες, λειτουργικές, καλόκαρδες. Με φωτοκύτταρα, με δανειστική βιβλιοθήκη, με κιόσκι πούρων, με ενδοεπικοινωνία. Δηλαδή, πρέπει να είναι ελκυστικές, περιζήτητες, γκιουζελίσιμες και, κυρίως, υπαρκτές. Δεν σας έχει προβληματίσει το γεγονός πως δεν έχουμε ούτε μισό στίχο, ούτε μίαν αράδα πεζογραφήματος που να αναφέρονται ή να εκτυλίσσονται σε δημόσιες τουαλέτες; Εάν αποτελούσαν υπαρκτή πτυχή του βίου, τότε σίγουρα η λογοτεχνία θα είχε αναλάβει δράση και θα την είχε κάνει επινοημένη, δηλαδή θα τη μετέτρεπε σε γλώσσα. Έτσι, λογοτεχνία και ζωή βρίσκονται σε κατάσταση επείγοντος, σχεδόν δεν κρατιούνται. Η ίδρυση, με ισχυρό θεσμικό πλαίσιο, δημόσιων τουαλετών στην πόλη οφείλει να υλοποιηθεί πάραυτα. Το δημοτικό συμβούλιο της πόλης ας επισκεφτεί τις αντίστοιχες της αρχαίας Εφέσου ή της

ρωμαϊκής Αγοράς της Αθήνας, ας τις τεστάρει ενεργητικά, κι ας τις αντιγράψει στα πάντα. Προσπερνώ, κυριολεκτικά και λεκτικά, τις 4-5 ήδη υπάρχουσες στην πόλη, ως δύσαυλες και ανάξιες λόγου ή δράσης. Guarda, spruta, e passa από μπροστά τους, είναι η συμβουλή μου, αναγνώστη. Ας είναι καλά οι καφετέριες, τα φαστ-φουντάδικα και τα φίλια εντευκτήρια για όσους περιπατητές ζορίζονται αίφνης, εκ φύσεως ή εκ παθολογίας. Ακόμη και στην τάχα νεατερντάλεια έναρξη του εικοστού αιώνα, η πόλη διέθετε 7 δημόσιους απόπατους (στις θέσεις Σουλειϊμάν Αγά Τζαμί, Αλατζά Ιμαρέτ, Κούλεα καφενείον, Χαν Βαρδαρίου, Αμτζά βέπ, Χαν Καλαμαριάς, Ουζουμσαλίφ), 17 μεγάλα δημόσια ουρητήρια (στις θέσεις Ιπποδρόμιον, Καργί Μειϊντάν, Εσκή Πουμπρούκ, Σαλδελατζελάρ, Καρακάς, Κούλεα καφενείον, Τσικουρχάν, Σούτλα, Μεσσαζερί, Χοϊμούτσου, έναντι τελωνείου, Στρατώννας πεζικού, Γερμανική σχολή, Ισμαήλ Αγά καφενείον, Ντεπό, Αμτζά βέπ, Δρόμος Ρεζής) καθώς και ακόμη 40 μονοθέσια. Σύνολο 64 ανακουφιστηρίων, για έναν πληθυσμό μόλις εκατόν πενήντα χιλιάδων ανθρώπων, και μάλιστα πριν διαδοθούν για τα καλά η μπίρα, τα χημικά αρτύματα και τα δρομαία χοτ ντογκ, με τις γνωστές εντεροκλωριδικές συμπεριφορές τους. Μέχρι λοιπόν ν' αλλάξει κάτι, νηστεία και εγκράτεια.

■ ΠΗΓΕΣ

Κ. Ν. Κυριαζίδης, *Η Θεσσαλονίκη από υγιεινής απόψεως*, παράρτημα του Υγιειονομικού Δελτίου του Ιατροσυνεδρίου II, Εθνικό Τυπογραφείο, Απρίλιος 1917.

Οδός Στεφάνου Τάττη, 2920 μ.Χ.

Η θέση και η χρήση της οδού εικάζονται από θολά σπαράγματα κειμένων και χαρτών που διασώθηκαν μουσκεμένα στη Δημοτική Βιβλιοθήκη της πόλης. Πιθανολογείται πως αποτελούσε μία δευτερεύουσα δίοδο μετακίνησης πληθυσμού και αδέσποτων κτηνών έως τα τέλη περίπου του 21ου αιώνα. Η θέση της εντοπίζεται, με ισχυρές ενδείξεις, βορείως του υποβρύχιου μουσείου του ναού, της Αγίας Σοφίας και νοτίως του μεγάλου καναλιού της Εγνατίας. Στις μέρες μας, στα 2920 μ.Χ., λειτουργεί ως ανακουφιστική δι-κλείδα απορροής των θερμαϊκών υδάτων από τη λεκάνη της με-σεγνατίας ζώνης, όμως πριν από εννιά αιώνες αποτελούσε μια γραφική λωρίδα ξηράς γης, με πυκνή συστάδα νεοβαλκανικών οκταώροφων οικοδομών, ένα μπακάλικο, ένα τουριστικό γραφείο και δύο γωνιακά φαρμακεία.

Στο Κέντρο Ιστορίας της πόλης, διασώζεται η μαγνητοφωνη-μένη παραληρηματική μαρτυρία ενός μακαριστού παλαιού κατοί-κου, γεννημένου σε εκείνη την περιοχή, ο οποίος ισχυρίζεται πως όταν ήταν ένα μουλωχτό πιτσιρίκι αντίκρισε, στις αρχές του 1960, τα παρακάτω στον δρόμο αυτόν: 1 | έναν πλανόδιο γαλατά, ο οποίος «είχε τα γκιούμια φορτωμένα σ' ένα τρίκυκλο με κάτι άσπρα

μαλλιά ήτανε με μια πέτσα το γάλα αποπάνω το έφερνε μέχρι τον έβδομο με το ασανσέρ πληρωνόταν με τη βδομάδα ένα δίφραγκο μύριζε τραγίλας» 2| έναν πλανόδιο παγοπώλη, ο οποίος «είχε τον πάγο φορτωμένο σ' ένα τρίκυκλο με κάτι σκούρα μαλλιά ήτανε τον καμάκωνε μ' έναν γάντζο και τον έπαιρνε αγκαλιά φορώντας μια δερμάτινη ποδιά μια δεκάρα το κομμάτι θυμάμαι το *κρακ* που έκανε ο γάντζος όταν καρφωνόταν στο ωμό νερό» 3| έναν πλανόδιο παλιατζή, ο οποίος «περνούσε με ένα κάρο με ένα άλογο με παρωπίδες όλο φρούμαζε όλο ζουμιά τα ρουθούνια του μωρέ μύξες ύστερα κάτι σβουινές αχνιστές καταγής στην Εγνατία άντε μη γονατίσω να μυρίσω». Επιπλέον, παραθέτει μια ανάμνησή του με την ακατανόητη ορολογία «ο συμμαθητής μας από το Β' Αρρένων έκανε στρίκινγκ έβγαλε τα ρούχα του όλα κι έτρεξε τη Στεφάνου Τάττη μέχρι επάνω στην Εγνατία είχαμε βάλει στοίχημα όλη η τάξη ένα πεντακοσάρικο το κέρδισε μ' ένα πεντακοσάρικο το 1975 τρία Κούβα με τριμμένο πάγο έπινες στη Λάβαλμπον».

Διασώζεται ομιλούν ολογράφημα της πόλης, χρονολογημένο στα μέσα του 22ου αιώνα μ.Χ., στο οποίο αποτυπώνεται η διαδικασία εμβάθυνσης του υφιστάμενου καναλιού απορροής των υδάτων της Στεφάνου Τάττη. Διακρίνονται 1| βυθοκόροι με πλωτά σκαπτικά ταχείας εξόρυξης μακεδονικής γης 2| εργοδηγός που διευθύνει το πρότζεκτ εμβάθυνσης με μια ράβδο λείζερ, απευθύνοντας προς τον χειριστή μιας βυθοκόρου τις λέξεις «αμόλα το κερατένιο το γκοργγκόνιο αμόλα το» 3| ένα σαλιωμένο κουτί που γράφει «κουρκουμπίνια» πλάι του, στην καμπίνα ελέγχου, πάνω από τον δορυφορικό στρωματογράφο 4| τα φράγματα κατά μήκος της Εγνατίας να διακόπτονται στη συμβολή της με τη συγκεκριμένη οδό 5| τη βυθοκόρο να αποπλέει προς βορρά, να παραπλέει τη χερσόνησο της οδού Ολύμπου και να αποθέτει τη στεφανουτάττεια γη στα αναχώματα της παράλιας οδού Αγίου Δημητρίου 6| αργό-

σχολος περαστικός γαιοσκώληξ ελίσσεται γύρω από έναν αρχαίο ξανθωπό σβώλο που μόλις ξεφορτώθηκε, εγκιβωτισμένος σ' ένα πακέτο λιωμένης ασφάλτου 7| τον βυζαίνει έως ντερλικώματος 8| ο αναλυτής φάσματος επιμένει πως πρόκειται για σβουνιά με-σίλικης φοράδας γεννημένης στις αρχές του 1960.

■ ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Το κείμενο αφορμάται από τις επιστημονικές εικασίες σχετικά με την τύχη των παραθαλάσσιων πόλεων μετά την άνοδο της στάθμης της θάλασσας σε περίπτωση που το φαινόμενο του θερμοκηπίου προκαλέσει λιώσιμο των πάγων στους πόλους της Γης. Για την περίπτωση της Θεσσαλονίκης προβλέπεται η κάλυψη από τα νερά σε ύψος 3-4 μέτρων πάνω από το έδαφος, δηλαδή όση περίπου είναι η υψομετρική διαφορά ανάμεσα στο μαρμάρινο κράσπεδο της παλιάς παραλίας και στην Εγνατία οδό.

Μεγάλωσα σε αυτόν τον δρόμο, όπου βρίσκεται και το πατρικό μου σπίτι. Ο πρόγονός μου Αθανάσιος Σερέφας (περ. 1880-1955) είχε παντρευτεί τη Μαρίκα Τάττη, εγγονή, από τον πατέρα της, του Στεφάνου Τάττη.

Γραφήματα

Γραφήματα με σπρέι, με μαρκαδόρους, με καρφιά, με κλειδιά. Πάνω σε παγκάκια, σε δέντρα, σε πόρτες από ασανσέρ, σε ράχες από καρέκλες κινηματογράφων, σε πλάκες πεζοδρομίων, σε τραπέζια σπουδαστηρίων, σε καθίσματα γηπέδων, σε πόρτες δημόσιων τουαλετών, σε καπό λουσάτων αμαξιών, σε αγιογραφίες εκκλησιών, σε κούτελα ετοιμόρροπων σκυλιών. Γονατίστε, ψηλαφήστε, ψάξτε σχολαστικά σε κίονες, σε δάπεδα, σε μαρμαρινες κουπαστές, μέχρι να ανακαλύψετε τις δυσθεώρητες χαράξεις των προσκυνητών στα υπερώα της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη: οι πιο πρόσφατες είναι 250 ετών και διαθέτουν καλλιγράμματα υπογραφές, ενώ οι παλαιότερες εικονίζουν μορφές σταυροφόρων με κόμικ αισθητική. Η πρόσβαση στον χώρο είναι εύκολη, ενώ, αντίθετα, η αναρρίχηση στους τρούλους από το Μπεζεστένι της Θεσσαλονίκης συνιστά μια μάλλον σαλή επιχείρηση για τον αγύμναστο περαστικό. Μα, τι δουλειά έχει να ανέβει εκεί πάνω; Άνοιξε, μήπως, κανένα καινούργιο τσιπουράδικο με μεταμοντέρνα μυδοπίλαφα;

Οι έξι μολυβδοσκεπάστοι τρούλοι του μνημείου φέρουν χαράγματα των μαστόρων που τους μερεμέτισαν κατά καιρούς, και απει-

κονίζουν δέντρα, μιναρέδες, σύνεργα μαστορικής, ιστιοφόρα, ψάρια, βατράχια, φίδια, λάβαρα. Από δίπλα, χαραγμένες φράσεις που μνημειώνουν το πέρασμα των εργατικών ψυχών από εκεί, όπως «Ο Θεός ας με συγχωρέσει», «Όταν θα διαβάξεις αυτή τη γραφή ας είναι οι τρούλοι αυτοί ορθοί μπροστά σου κι ας το 'βρει απ' τον Θεό όποιος με επικρίνει», χρονολογίες που τις ορίζουν από τα 1786 μέχρι τα 1927, πολυεθνικά ονόματα που τις υπογράφουν εσαεί «Αμπντουραχάν Αγάς γιος του Μισλί Αγά, Νικόλαος Χατζηθωμά, Παναής Αρφανά, Στάβρε, Β. Άντζελ». Τα ακιδογραφήματα αυτά αποτυπώνουν την αύρα των σωμάτων που δούλεψαν σε αυτήν τη στέγη, τον μόχθο τους να πείσουν εμάς τους μελλοντικούς για την ύπαρξή τους, τον αγώνα τους να εκπέμψουν τα εικονομηνύματά τους από τον αθέατο αναμεταδότη της παμπάλαιης οροφής.

Η επόμενη αποστολή προϋποθέτει υψηλή τεχνολογία και βιονικές προδιαγραφές αντοκών. Διότι απαιτεί κατάβαση στο υπέδαφος της παραλιακής λεωφόρου Νίκης, δημιουργημένη από τα μπάζα του παραλιακού τείχους μέσα στο οποίο υπήρχαν εμφυτευμένα σπόλια αρχαίων οικοδομημάτων και σε θεμέλια παλαιοαστικών κτισμάτων ή αναρρίχηση σε δυσπρόσιτα σημεία των τειχών της πόλης. Αυτά είναι μερικά από τα σημεία όπου μπορεί κανείς να συναντήσει τα μάρμαρα του ιπποδρόμου της Θεσσαλονίκης, καταχωμένα ή λαξευμένα σε ανακυκλωμένες χρήσεις. Αναζητήστε το άρθρο του παλαιού λογίου Πέτρου Π. Παπαγεωργίου και εκφωνήστε, διαβάζοντάς το, τα ονόματα των εργατών που οικοδόμησαν τον ιππόδρομο, όπως οι ίδιοι τα χάραξαν πάνω στην επιφάνεια του μαρμάρου την ώρα του μεροκάματου: «Γαΐου, Ερεννίου, Θλέσσου, Κοίλη, Λούπου, Παπίου, Ρεατίνου, Φλαβίου, Προθύμου».

Παραμονέψτε, σήμερα, τους εργάτες που ρίχνουν τα τσιμέντα για να στρώσουν μian αυλή, ένα πρόχειρο πεζοδρόμιο ή ένα εύ-

κολο τοιχίο, πώς αποτυπώνουν παιγνιωδώς, μ' ένα ξυλάκι ή μ' ένα καπάκι μπίρας, το γράφημα της παρουσίας τους πάνω στον νωπό μπετονοχυλό. Παρατηρήστε τον νυχτερινό διαβάτη την ώρα που αφήνει επίτηδες το αποτύπωμα της σόλας του πάνω στη φρέσκια λευκή μπογιά των διαγραμμίσεων στις διαβάσεις κοντά στο σπίτι του, ενώ το φανάρι τον φωτίζει φελλινικά. Ψηλαφήστε στα πάρκα τα χαράγματα των ερωτευμένων στις πλάτες από τα παγκάκια και στους φλοιούς των δέντρων: ΠΕΤΡΟ ΣΕ ΘΕΛΩ, Κ+Μ=Love. Ακούστε τον συγγραφέα καθώς χτυπά τα πλήκτρα του υπολογιστή. Γραφήματα της πόλης συντάσσουν όλοι, με χέρια και με πόδια Εφήμερα, μα σωστικά.

■ ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Το Μπεζεστένι χτίστηκε στο τέλος του 15ου αιώνα από τον σουλτάνο Βαγιαζίτ Β', ως σκεπαστή αγορά για χρυσαφικά και πολύτιμους λίθους. Έχει 6 θόλους και βρίσκεται στη γωνία των οδών Βενιζέλου και Σολωμού.

■ ΠΗΓΕΣ

Πέτρος Π. Παπαγεωργίου, «Εργατών σήματα και ονόματα επί των μαρμάρων του θεάτρου της Θεσσαλονίκης», *Αρχαιολογική Εφημερίς* 1911 [αναδημοσιεύεται στο: *Θεσσαλονίκη Φιλίππου Βασιλίσσαν (μελέτες για την αρχαία Θεσσαλονίκη)*, επιμέλεια έκδοσης: Πολυξένη Αδάμ – Βελένη, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης 1985.]

Πελαγία Αστρεϊνίδου-Κωτσάκη, «Χαράγματα στους μολυβδοσκεπαστους τρούλους του Μπεζεστενίου της Θεσσαλονίκης», *Μακεδονικά* 24 (1984), 168-186.

Παύλος Βασιλειάδης, *Χαράγματα* (κείμενο: Χρίστος Ζαφείρης), εκδ. Παρατηρητής 2001.

Ποιος ναός της πόλης λειτούργησε ως φρενοκομείο; Ποια πλευρά από τις επάλξεις του Λευκού Πύργου προτιμούν οι αυτόχειρες; Ποιες φράσεις έχουν χαράξει πάνω στους τρούλους από το Μπεζεστένι οι εργάτες εδώ και τρεις αιώνες; Σε ποια εκκλησία το προαύλιο έγιναν φονικές μάχες; Γιατί λείπουν τα δάχτυλα από τα αγάλματα της οδού Φράγκων; Σε ποιο σημείο της παλιάς παραλίας στήθηκαν αγχόνες; Μπροστά από ποιο ξενοδοχείο σκοτώθηκε ο καπνεργάτης από τους χωροφύλακες; Μέσα σε ποια εκκλησία τα ποντίκια έφαγαν τους ανθρώπους; Μέσα σε ποιο ζαχαροπλαστείο γυρίστηκε μια σκηνή της Χριστίνας με τον Ηλιόπουλο; Ποιος είναι ο «συνήθης τόπος εκτελέσεων»; Σε ποιο ξενοδοχείο έμενε η Γερμανίδα κατάσκοπος; Ποια είναι η ιστορία της τηγανητής πατάτας στην πόλη; Ποιο πρόπυλο ναού είναι χτισμένο με υλικά από τα σπίτια που κάηκαν το 1917; Σε ποιον δρόμο της πόλης οι άνθρωποι προσκυνούσαν τους αγίους που ζωγραφίζονταν στα τζάμια των σπιτιών; Ποιος μαχαιρώθηκε με τον σουγιά που βρίσκεται πεταμένος στη θάλασσα, μπροστά από το «Όλυμπος-Νάουσα»; Κάτω από ποιο πλατάνι στο κέντρο της πόλης γίνονταν τα παλουκώματα; Ποιο φονικό έγινε στη Διαγώνιο; Σε ποιο σημείο του βυθού στ' ανοιχτά του Λευκού Πύργου βρίσκεται ποντισμένο ένα πιάνο; Ποιοι θέλησαν να εξοντώσουν τις ακακίες της Βενιζέλου; Μέσα σε ποιον κινηματογράφο αυτοκτόνησε ένας απελπισμένος; Υπάρχουν ιπτάμενοι δίσκοι στην παραλία; Ποιο είναι το πιο κολασμένο στρατόπεδο της πόλης;

**ΕΝΑ ΛΟΞΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,
ΜΕ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ
ΣΤΗΝ ΑΦΑΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ.**

ISBN:978-618-03-2373-3

9 786180 323733

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 82373

metaixmio.gr